

Ombudsmanlık Sempozyumunda Yaptığı Konuşma

GÖÇE BAĞLI OLARAK YABANCI DÜŞMANLIĞI, IRKÇILIK VE İSLAM KARŞITLIĞI

Sayın katılımcılar,

Değerli konuklar,

Sizleri en içten duygularımla, sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Öncelikle Türkiye Ombudsmanı Sayın Şeref Malkoç'a nazik davetlerinden dolayı teşekkür ediyorum, kısa bir süre önce üstlendiği ombudsmanlık görevinde başarılar diliyorum.

Aynı şekilde böylesine hayati bir konuda uluslararası bir sempozyum düzenlediği için Kamu Denetçiliği Kurumu'nu ve emeği geçen tüm çalışanlarını tebrik ediyorum.

Hepimizin bildiği ve günlük hayatımızda gözlemlediği basit bir tespitle başlamak istiyorum: Toplumsal hayatta çeşitlilik esastır. Farklı dinden, inançtan, ırktan, ideolojiden, dünya görüşünden insanlarla birlikte yaşıyoruz. Bu bir tercih ya da iyi kötü meselesi değil, sosyolojik bir gerçekliktir. Toplumsal hayata hakim olan çeşitliliğin yönetimi ise siyaset ve anayasa teorisinin en kadim ve çetrefil sorunlarının başında gelmektedir.

İnsan haklarına dayanan demokratik hukuk devletinin en önemli amacı, farklılıkların birarada yaşatılmasıdır. Bunun da ön şartı bizim gibi düşünmeyen, bizim gibi inanmayan, aynı dili konuşmadığımız kişilerle, kısacası "ötekiler" ile sağlıklı bir ilişki kurabilmek ve birlikte yaşayabilmektir.

Biraz sonra başlayacak panelin konusunu oluşturan "yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve İslam karşıtlığı" gibi kavramlar, farklılıkların yönetiminde dikkate alınması ve tedavi edilmesi gereken tutum ve davranışlardır. Bunlar esasen ontolojik düzeyde ben-merkezci bir anlayışın, patolojik bir "ben-öteki" ya da "biz-ötekiler" ilişkisinin yansımalarıdır.

Yabancı düşmanlığı, yerli olanın sonradan gelene ve farklı olana karşı beslediği olumsuz duyguları ifade eder. Yaban-cı ötekidir. Bizim gibi düşünmeyen, yaşamayan, kısacası farklı olandır.

Açıkça ifade etmek gerekir ki, özellikle bugünkü Batı dünyası bu toplumsal ve siyasi hastalıklardan muzdariptir. "Öteki"ne yaşama hakkı tanımayan bu hastalıklı anlayışların her geçen gün zemin kazanması, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi değerlere ve bu değerlerin

biçimlendirdiği siyasal sistemlere yönelik en büyük tehdittir. Kısacası, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve İslamofobi çağımızın kara ve karanlık yüzleridir.

Yabancı düşmanlığı, uzun geçmişe ve tarihsel köklere sahiptir. Geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğunlaşan Batı'ya göç ve özellikle 11 Eylül 2001 terör saldırıları bu hastalıkların yaygınlık kazanmasında etkili olmuştur. Batı'ya göç tarihsel ve kültürel köklerde mevcut olan yabancı düşmanlığı, ırkçılık, ayrımcılık ve İslamofobiyi yeniden canlandırmıştır.

Yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve İslam karşıtlığının yansımalarını ajanslara düşen haberlerden izleyebiliyoruz. Camilerin kundaklanması, müslümanların öldürülmesi, başörtülü kadınların saldırıya maruz kalmaları ve müslümanların kutsallarına hakaretler İslamofobik davranışların başında gelmektedir. Bu davranışlar gereği gibi cezalandırılmadığında, modern Ku Klux Klan'lar cesaretlenmekte, yeni Auswitch'lerin ve Srebrenitsa'ların yolu açılmaktadır.

İnsan-Odaklı Anlayış

Saygıdeğer konuklar,

Yabancı düşmanlığı ve ırkçılıkla mücadelenin yolu "insan" odaklı bir anlayışın toplumsal ve siyasal alanda hakim kılınmasından geçmektedir. Bu anlayışın Doğu'da da Batı'da da çok güçlü kökleri bulunduğu bilinmektedir.

Rudyard Kipling, meşhur şiirinde Doğu ve Batı'nın arasındaki mesafenin kapanmayacağını şöyle ifade eder: "Doğu Doğudur, Batı Batıdır/ ve bu ikisi hiçbir zaman biraraya gelmeyecektir/Ta ki yer ve gök, Tanrı'nın büyük hüküm kürsüsünde hazır bulunana kadar".

Ancak, Kipling'e inat, Doğu ve Batı'nın insan-odaklı anlayışta birleşebileceği söylenebilir. Zira bu konuda Dünyanın iki yanında da zengin bir tarihsel ve kültürel birikime sahibiz.

Bu toprakların ruh köklerini oluşturan Yunus Emre, Mevlana ve Hacı Bektaş-ı Veli gibi düşünürler, insanı merkeze alan, hoşgörüyü ve sevgiyi topluma hakim kılmaya çalışan mesajlarıyla, birlikte yaşama kültürüne eşsiz katkılarda bulunmuşlardır. Hacı Bektaş-ı Veli, "hakikatin ikinci makamı, yetmiş iki milleti ayıplamamaktır" der. Yunus Emre'nin, "yaradılanı severim, yaradandan ötürü" sözü, Mevlana Celalettin Rumi'nin "Ne olursan ol yine gel" çağrısı aynı hakikate işaret ediyor.

Bu hakikat insanın kendi içinde değer olduğu, bir araç olmadığı ve tam da bu nedenle saygıyı/hosgörüyü hak ettiği hakikattir.

Doğu gibi Batı da homojen değildir. Yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve İslamofobiyi üreten/besleyen düşünceler yanında, çoğulculuğu ve hoşgörüyü savunan güçlü düşünce gelenekleri de mevcuttur. Ünlü filozof Kant bu geleneğin en önemli temsilcilerinden biridir.

Kant, 1795 yılında kaleme aldığı "Ebedi Barış" adlı makalesinde "misafirperverlik hakkı"ndan bahseder. Buna göre, bir yabancı kendi toprağından başka bir yere gittiğinde düşman muamelesi görmeme hakkına sahiptir. Dolayısıyla bir şekilde sınırlarımızdan içeri giren yabancılara, bir iyilik ya da hayırseverlik gereği değil, onların haklarına saygı gereği düşmanca davranmama yükümlülüğümüz vardır.

Kant'ın "misafirperverlik hakkı", bugün özellikle mülteciler için geçerlidir. Türkiye, üçmilyondan fazla mülteciye kapısını ve yüreğini açarak, aslında "öteki"nin "misafirperverlik hakkı"nın korunmasına tarihi bir katkı yapmaktadır.

Buna karşılık Kant'ın torunları maalesef onun misafirperverlik hakkına ilişkin düşünsel mirasına sahip çıkamıyor. Batı'da birçok ülkede mülteciler, sınırlardan içeri girmemesi gereken "virüs" muamelesi görüyor. Kimi yerde bu kişilerin paralarına el konuluyor, kimi yerde kontrol amaçlı bileklik takılıyor, kimi yerde de sadece belli bir dine mensup olanlar kabul ediliyor. Dahası, sınırları geçmek isteyenlerin vurulması gerektiğini söyleyenler bile çıkıyor.

Diğer yandan da, mültecilerin Batı'ya doğru umut yolculuğu trajedilere dönüşüyor. Denizi geçmek isteyen insanlar boğuluyor, kıyılara çocuk cesetleri vuruyor. Aslında kıyıya vuran, "öteki"nin yüzüne yansıyan insanlığın cesetleridir. Kıyıya vuran bu cesetler, "kalbi sökülmiş bir çağ"ın utanç görüntüleridir. Bu görüntüler, insanlığın suçüstü halidir...

Nefret Söylemi (hate speech)

Değerli konuklar,

Yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve İslam karşıtlığını besleyen en önemli unsurlardan biri nefret söylemidir. Nefret söylemi Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 30/10/1997 tarihli ve 97(20) sayılı Tavsiye Kararı'nda *"ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, antisemitizmi veya azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan milliyetçilik ve etnik merkezcilik, ayrımcılık ve düşmanlıkla ifade edilen hoşgörüsüzlük de dâhil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, tahrik eden, teşvik eden veya haklı gösteren tüm ifade biçimlerini kapsayacak şekilde"* tanımlanmıştır.

Kapsamı konusunda bazı tartışmalar olmakla birlikte, ulusal, ırkçı ve dinsel temelli nefret söylemi, insan haklarıyla ilgili uluslararası belgelerde yasaklanmıştır. Sözgelimi Avrupa İnsan Hakları

Mahkemesi, nefret söyleminin ifade özgürlüğünün korumasından yararlanamayacağını açıkça belirtmiştir.

Türk Anayasa Mahkemesi de hoşgörü ve insan onuruna eşit saygının demokratik çoğulcu toplumun temellerini oluşturduğunu, bu nedenle demokrasilerde “hoşgörüsüzlük temelinde nefreti yayan, teşvik eden, yücelten veya haklı gösteren tüm ifade çeşitlerini cezalandırmanın ve hatta bunları önlemenin gerekli görülebileceğini” vurgulamıştır.

Nefret söylemi, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne dayanan demokratik toplumu dinamitlemektedir. Bu nedenle, nefret söylemiyle kültürel, toplumsal, siyasi ve hukuksal tüm alanlarda kararlılıkla mücadele edilmelidir.

Bu bağlamda, bugün küresel bir boyut kazanan terör ve terörizmle mücadelede kullanılan dile dikkat edilmelidir. İslam ve terörü yan yana getiren, teröre sıfat olarak İslamı seçen söylemlerden kaçınmak gerekir. Bu tür söylemler, İslamofobi endüstrisini güçlendirmektedir. Unutmayalım ki terör, faillerinin dininden, ırkından ve siyasi görüşünden bağımsız olarak, çokkültürlü ve çoğulcu bir demokratik toplum idealinin önündeki en önemli engellerden biridir.

Diğer yandan, insan haklarının evrenselliği, bu hakların sadece bizim gibi olanlar için değil farklı olanlar için de geçerli olduğunu kabul etmeyi zorunlu kılmaktadır. İnsan haklarının öznesi, vatandaş değil “insan”dır. Evrensel ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinde hak ve özgürlüklerin öznesi olarak “herkes” ibaresi kullanılmıştır.

Aynı şekilde Anayasamızda da bazı siyasi hakların dışında temel hak ve özgürlüklere ilişkin hükümler “herkes” ya da “hiç kimse” şeklinde başlar. Nitekim, bireysel başvuru kapsamında çok sayıda yabancı uyruklu kişi Anayasa Mahkemesi’ne başvuru yapmıştır.

Anayasa Mahkemesine şu ana kadar yabancılar tarafından 736 başvuru yapılmıştır. Bu başvuruların 212’si haklarında sınırdışı kararı verilen yabancılara aittir. 212 başvurunun 142’sinde Mahkeme, sınır dışı etme işleminin tedbiren durdurulmasına karar vermiştir.

Başvuruların bir kısmında yabancıların Müslüman oldukları için ülkelerinde ayrımcılık ve İslam karşıtlığı ile karşılaştıkları, birkaçında da din değiştirerek Hristiyanlığa geçtikleri için ülkelerinde güvende olmadıklarına dair iddialar bulunmaktadır.

Değerli katılımcılar,

Elbette kavramlar ve kurumlar tarihsel süreçte ve farklı coğrafyalarda farklı biçimler kazanır. Ancak bugün geldiğimiz noktada savunduğumuz adalet, özgürlük, insan hakları, hukuk devleti,

çoğulculuk, hoşgörü gibi değerler Doğu ve Batı'nın ortak değerleridir. Bu değerleri ve özellikle de öteki'nin "misafirperverlik hakkı"nı koruyan, farklılıkları tehdit olarak görmeyen, toplumsal ve siyasal çoğulculuğu önemseyen insan-odaklı bir kültürü ve pratiği geliştirerek gelecek nesillere aktarmak hepimizin ortak sorumluluğudur.

Bu kapsamda genelde yabancı düşmanlığına özelde İslamofobiye karşı mücadele etmenin iki yolu vardır. Birincisi, biraz önce ifade edildiği gibi insan-odaklı anlayışı yaygınlaştırmaktır. İnsan masum doğar; kötülüğü ve düşmanlığı sonradan öğrenir. Gerçekten de yabancı düşmanlığı, ırkçılık, İslamofobi gibi tutumlar, kişilerin içine doğdukları toplumda sonradan öğrendikleri/öğretildikleri sapmalardır.

Bu nedenle yapılması gereken, bu öğrenme sürecini tersine çevirmektir. Tarihte ve doğada kötülüğün de iyiliğin de örnekleri vardır. Tüm mesele bizim bugünü ve geleceği inşa ederken hangisini tercih edeceğimizle ilgilidir.

İkincisi, hukuksal mücadelenin araçlarını gözden geçirerek daha etkili olmalarını sağlamaktır. Gerek ulusal hukuk düzenlerinde gerekse uluslararası insan hakları hukukunda özellikle nefret söylemi ve ırkçılıkla mücadele konusunda daha kararlı bir duruş sergilenmelidir. Unutmamak gerekir ki, nefret söylemine müsamaha yabancı düşmanlığı ve ırkçılığın değirmenine su taşıyacaktır.

Sonuç yerine: "İnsan Olmak ve İnsan Kalmak"...

Konuşmamı, bilge devlet adamı Aliya İzzetbegoviç'i rahmetle anarak tamamlamak istiyorum. Tarih 25 Mart 1994... İki yüz bin (200.000) Boşnak öldürülmüş, altı yüz bin (600.000) insan yerinden yurdundan sürülmüş, 800 cami bombalanmış, Bosna-Hersek'in şehirleri ve köyleri yerle bir edilmiş, sadece Saraybosna'daki askeri hastane 160 kez bombalanmış... Tüm bunları anlattıktan sonra diyor ki Aliya "İnsan olmak ve insan kalmak, Allah'a ve kendimize karşı sorumluluğumuzdur."

Aliya İzzetbegoviç, bütünüyle ahlaki bir kavram olarak nitelediği "insan olmak ve insan kalmak" kavramının siyasi dildeki ve uygulamadaki karşılığını da şöyle ifade eder:

"Politik dilde bu, hukuka uygun bir devlet kurmaya çalışacağız, demektir. Bu, aynı zamanda uygulamada şu anlama gelir: Bu devlette, hiç kimse dininden, ulusal ya da politik inancından dolayı zulme uğramayacak. Bu bizim en temel yasamız. İmtihanda bu nedenle başarılı olduk. Yasal otoritenin ve Bosna-Hersek ordusunun kontrolünde olan yerlerde hala katedrallerden ve kiliselerden yükselen çan seslerini duyabilirsiniz."

Umarız, yaşı Dünyamız geçmişte yaşanan acı tecrübelerden ders çıkararak İzzetbegoviç'in gösterdiği aydınlık yolda ilerler.

Sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Zühtü ARSLAN
Anayasa Mahkemesi Başkanı

* Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından hazırlanan "Göç ve Mülteciler" Konulu IV. Uluslararası Ombudsmanlık Sempozyumu için hazırlanan konuşma. Ankara, 2-3 Mart 2017.